

УДК 378.014

Олександр Коберник,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної педагогіки,
педагогіки вищої школи та управління
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглядається роль і значення студентського самоврядування у формуванні особистості майбутнього педагога. Доводиться, що організація системи студентського самоврядування педагогічного вищого навчального закладу має здійснюватися на основі урахування суб'єктивної позиції студента у всіх сферах життєдіяльності, динамічності – періодичної виборності та звітності, стимулюванні мотивації до участі в самоврядуванні, розширенні повноважень студентського самоврядування з ростом рівня організаційно-управлінської компетенції, активності і свідомості членів студентської громади.

Ключові слова: студентське самоврядування, виховний потенціал, педагогічний університет, особистість педагога.

В статье рассматривается роль и значение студенческого самоуправления в формировании личности будущего педагога. Доказывается, что организация системы студенческого самоуправления педагогического вуза должна осуществляться на основе учета субъективной позиции студента во всех сферах жизнедеятельности, динамичности – периодической выборности и отчетности, стимулировании мотивации к участию в самоуправлении, расширении полномочий студенческого самоуправления с ростом уровня организационно-управленческой компетенции, активности и сознательности членов студенческого общества.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, воспитательный потенциал, педагогический университет, личность педагога.

The role and importance of student self-government in future teacher personality formation are considered in the article. It is proved that organization of student self-government system of pedagogical higher educational establishment must realized on the basis of taking into consideration student subjective position in all spheres of activity, dynamics – periodical electivity and reporting, stimulation of motivation to the participation

in self-government, broadening of student self-government power with the development of the level of organizing and governmental competence, activity and consciousness of student community members.

Key words: *studentself-government, educational potention, pedagogical university, personality of educator.*

Постановка проблеми. Базисом розширення автономії та демократизації сучасних вищих навчальних закладів, ключовим фактором виховання лідерських, ділових, організаторських, моральних якостей майбутніх фахівців у вищій школі є студентське самоврядування. Актуальність і перспективність розробки проблеми студентського самоврядування детермінована рядом соціальних факторів. По-перше, розбудова громадянського суспільства європейського зразка в Україні визначає необхідність розвитку демократизму у вищих навчальних закладах. По-друге, програма економічних реформ на перспективу вимагає від вищої школи якісної підготовки майбутніх спеціалістів-менеджерів та організаторів для роботи в інноваційних і демократичних колективах. Завдяки студентському самоврядуванню можна створити певну життєздатну систему, яка могла б працювати на майбутнє суспільство, стала б «центром кристалізації» позитивної перспективи майбутнього, розвитку життєво активної особистості та створення відповідних механізмів для її продуктивної екстраполяції в соціум. Саме тому студентське самоврядування можна сміливо назвати однією зі сходинок до громадянського суспільства, коли громада обирає своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії.

Зазначимо, що наразі є відчутне протиріччя між соціальним замовленням на розвиток студентського самоврядування та реальним станом справ у сучасному вищому навчальному закладі. Саме тому актуалізуються теоретичні та практичні розробки проблеми студентського самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні аспекти самоврядування студентів, проблеми їхньої соціалізації та самореалізації, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості, виховання здатності до свідомої саморегуляції розглядалися в працях українських учених: І. Бега, Т. Бондар, Т. Буяльської, М. Гриньової, О. Дубасенюк, Л. Жалдак, І. Зязюна, А. Капської, В. Моргуна, К. Потопи, В. Радула, М. Сметанського, О. Сухомлинської, Н. Тарасевич, А. Троцько та інших.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що у визначенні сутності самоврядування домінуючим залишається функціональний підхід. Самоврядування характеризується: 1) як форма або процес організації життєдіяльності членів виховного колективу (Ю. Тихомиров, В. Гуров, В. Грехнев); 2) як спосіб залучення членів колективу в управлінську діяльність (В. Сластьонін); 3) як метод самоорганізації колективу

(А. Щиглик, В. Коротов); 4) як засіб виховання особистості, чинник її всебічного розвитку (Т. Бутківська, О. Киричук, С. Карпенчук); 5) як принцип організації колективу (З. Білоусова, Н. Кузьміна).

Ряд дисертаційних досліджень сучасних українських учених присвячено проблемі становлення та розвитку студентського самоврядування в історичному контексті. Так, просвітницько-педагогічну діяльність студентських громадських організацій університетів України наприкінці ХІХ ст. досліджувала С. Черкасова. Студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України розглядала О. Невмержицька. Діяльність студентського самоврядування Канади в напрямку виховання громадянськості студентів вивчала І. Василенко.

Досліджуючи розвиток ідеї самоврядування учнів у педагогіці кінця ХІХ – першої третини ХХ століття, Т. Прибора виокремила такі підходи до визначення сутності самоврядування, як: форму організації, що допомагала виховати особистість як члена спільноти та надавала часткові керівні функції старшим учням (Г. Літц, С. Редді); принцип організації життєдіяльності колективу, що визначав права та обов'язки кожного його члена (Г. Вінекен, П. Гехеб); організацію учнів, за якої діти самостійно, без втручання педагогів, організовують життя учнівського осередку (П. Лакомб, Н. Мак-Менн, А. Нейл); форму організації учнів, за якої діти самостійно розробляють та приймають рішення для досягнення спільних трудових та суспільно корисних цілей (Ф. Гансберг, Л. Гурлітт, Ф. Карсен, Г. Кершенштейнер, В. Паульсен, С. Френе, Г. Шаррельман); засіб підтримання дисципліни (І. Гепп, Зібург, Ф. Ферстер, Штейнеке); засіб прищеплення учням громадянських навичок та розвитку самодіяльності й індивідуальних організаторських якостей (Я. Чепіга, С. Сірополко, С. Русова); засіб виховання відповідальності колективу перед особистістю і особистості перед колективом (А. Макаренко); форму соціального життя і організацію всієї діяльності дітей (В. Таран, С. Кількоших, А. Залужний, В. Чашко); школу самовиховання, громадську майстерню (М. Зарецький); організацію життя й роботи колективу (С. Белоусов); відмову від авторитарності педагога і широке залучення дітей до педагогічної творчості (М. Пістрак) [4].

Вітчизняна українська педагогічна наука наразі має лише кілька дисертаційних досліджень (К. Потопа, Ю. Крищенко, Л. Шеїна та ін.), що присвячені організації студентського самоврядування в сучасних вищих навчальних закладах.

Мета статті: розкрити виховний потенціал студентського самоврядування у формуванні особистості майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із принципів Болонського процесу є активна участь студентів, як конструктивних партнерів, в управлінні вищим навчальним закладом та визначенні змісту і якості освіти. Зокрема, у Деклараціях міністрів вищої освіти європейських

країн останніх років наголошується на тому, що студентство – повноправний партнер в управлінні вищою освітою і необхідно якнайбільше залучати їх до управлінської діяльності, аби вони впливали на організацію і зміст освіти в університетах та інших навчальних закладах. Таким чином, на найвищому міждержавному освітньому рівні задекларовано сприяння і підтримку студентського самоврядування, як повноправного партнера в управлінні вищим навчальним закладом. Фактично Болонський процес спонукав до розвитку і становлення студентського самоврядування в Україні.

У сучасному розумінні студентське самоврядування розглядається як особлива форма ініціативної, самостійної громадської діяльності студентів, спрямованої на вирішення важливих питань життєдіяльності вишу, розвиток соціальної активності, підтримку соціальних ініціатив студентської молоді [2].

Підкреслюючи значний виховний потенціал студентського самоврядування, більшість науковців вказують, що воно передбачає реальну участь студентів в управлінні і керівництві діяльністю свого колективу, є провідним фактором активізації навчальної діяльності, виховання соціальної активності, лідерських та організаторських якостей, громадської відповідальності майбутнього спеціаліста, основою розширення демократизації вищих навчальних закладів і підвищення ролі вищої школи як соціальної системи.

Вивчення досвіду вітчизняних ВНЗ в організації студентського самоврядування дає підстави розглядати його як системне утворення, що охоплює багато сфер життєдіяльності студентської громади вишу та включає усі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, інститут, гуртожиток, вищий навчальний заклад. Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, уряд, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

Щоб самоврядування мало значення регулярно діючих інститутів, на думку А. Макаренка, необхідно наступне:

- адміністрація установи в жодному разі не повинна підміняти органи самоврядування і самостійно вирішувати питання, які знаходяться в їх компетенції, навіть якщо рішення керівництва і виглядало б очевидно правильним і більш швидким;
- кожне рішення органів самоврядування обов'язково має бути виконано невідкладно і бездоганно;
- якщо адміністрація вважає за неможливе виконання помилкового рішення того чи іншого органу самоврядування, вона повинна апелювати до спільних органів, а не просто скасовувати рішення. Оскільки орган самоврядування один, він повинен залишитися в очах вихованців верховним органом комуни, а якщо вихователі не зуміють впливати в

цьому органі так, щоб постанови були корисні для нашої справи, то виправити це безсилля застосуванням формальних прав було б шкідливо;

- головним методом роботи адміністрації має бути вплив в самих органах самоврядування;

- робота в органах самоврядування не повинна віднімати у вихованців забагато часу, щоб вони не вважали тягарем свої обов'язки і не перетворювалися на «чиновників»;

- облік роботи всіх органів самоврядування має бути точно визначений, і всі їх рішення повинні записуватись [3, Т. 1, с. 273–274].

Вивчення і аналіз наукових джерел, вітчизняного й зарубіжного досвіду діяльності студентського самоврядування у вищих педагогічних навчальних закладах дає підстави стверджувати, що воно сприяє формуванню громадянської і суспільної активності майбутніх педагогів та розв'язанню сукупності завдань: вироблення у студентів навичок колективного прийняття рішень й організаторської роботи; удосконалення моральних якостей майбутнього спеціаліста; виховання дбайливого ставлення до суспільної власності; забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема стосовно організації навчального процесу; забезпечення виконання студентами своїх обов'язків; сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів, створенню відповідних умов для проживання і відпочинку студентів, діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами; організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями; сприяння працевлаштуванню випускників; участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами. Проте в усій сукупності завдань, що стоять перед самоврядуванням, чільне місце має посісти навчальна діяльність як підґрунтя соціального і професійного становлення особистості майбутнього вчителя.

Таким чином, аналізуючи сучасну систему студентського самоврядування, приходимо до висновку, що вона є невід'ємним складником освітньо-виховного простору національної вищої школи, важливим чинником на шляху розбудови громадянського суспільства. Це один із потужних стимулів підвищення соціальної активності майбутніх фахівців. Через систему студентського самоврядування майбутні учителі взаємодіють з широким колом особистостей, різних за політичними поглядами та уподобаннями, знайомляться з особливостями та законно-мірностями функціонування і розвитку соціальних інститутів, що, в свою чергу, сприяє процесу їх соціалізації, підвищенню рівня загальнолюдської культури. Беручи участь у діяльності студентського самоврядування з підготовки і проведення культурно-масових заходів національно-патріотичного змісту, майбутні педагоги засвоюють надбання української культури, глибше вивчають історію, мову, звичаї, традиції свого народу. Студентське самоврядування можна також розглядати як винятково

ефективну і ненав'язливу форму самовиховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Студентське самоврядування, як системне утворення, охоплює більшість сфер життєдіяльності вищого навчального закладу (навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, культурно-дозвілєву, громадську тощо) та має функціонувати на рівнях академічної групи, курсу, факультету (інституту), гуртожитку, студентського містечка, всього вищого навчального закладу.

Студентське самоврядування здійснюється безпосередньо та через органи студентського самоврядування, що обираються шляхом таємного голосування. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством, рішеннями Міністерства освіти і науки України та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться вищий навчальний заклад, а також статутом вищого навчального закладу. В студентському самоврядуванні беруть участь особи, які навчаються у вищому навчальному закладі.

Сьогодні студентське самоврядування у вищому педагогічному навчальному закладі спрямоване на:

- посилення ролі органів студентського самоврядування в управлінні вищими навчальними закладами;
- зростання впливу студентського самоврядування у захисті прав та інтересів осіб, які навчаються, їх гуманістичному вихованні, розвитку лідерських, ділових та організаторських якостей, соціальної активності, громадянської свідомості, патріотизму;
- підвищення якості освіти, формування професійної компетентності шляхом активізації самостійної творчої пізнавальної діяльності осіб, які навчаються;
- виховання відповідальності студентських колективів за утвердження моральних позицій особистості студента;
- розвиток здібностей і обдарувань кожної особистості, всебічне сприяння самореалізації майбутніх педагогів.

Удосконалення механізмів діяльності системи студентського самоврядування, як на нашу думку, можливе за умови:

- систематичного проведення тренінгових програм та шкіл для активістів органів студентського самоврядування з виховання лідерських та організаторсько-ділових якостей, передачі досвіду діяльності студентського самоврядування, його правових основ;
- стажування учасників студентського самоврядування в органах державної влади та місцевого самоврядування, дієвих громадських організаціях, ефективних органах студентського самоврядування інших вищих навчальних закладів;
- підвищення ефективності внутрішньо-організаційної роботи в органах студентського самоврядування (планування, організації, контролю

та аналізу діяльності);

- забезпечення відкритості прийняття рішень у системі студентського самоврядування;
- моніторинг діяльності органів студентського самоврядування;
- налагодження ефективної комунікації між органами студентського самоврядування та особами, які навчаються.

Практика вищої педагогічної освіти свідчить, що діяльність системи студентського самоврядування є базою для розвитку ініціативи та розвитку індивідуальності майбутніх учителів. Самоврядування створює реальні передумови для реалізації інтелектуального, морального та професійного потенціалу особистості педагога. Так, розглядаючи студентське самоврядування педагогічних вищих навчальних закладів, Є. Белозерцев переконаний, що «самоврядування є фактором, умовою і засобом професійного становлення учителя-вихователя» [1, с. 101]. Вчений розглядає самоврядування як спосіб інтеграції розрізнених складових частин підготовки майбутнього вчителя в єдине ціле.

Переконані, що виховний вплив, який здійснює студентське самоврядування на його учасників, членів та активістів досить потужний. Система студентського самоврядування виховує і удосконалює лідерські (організаторські, комунікативні, морально-етичні) якості, громадянськість майбутніх учителів.

Сутнісною рисою студентського самоврядування вищого педагогічного навчального закладу є відповідність його роботи цілям, змісту та структурі самої педагогічної діяльності. Відомо, що сформованість педагогічних умінь відображає рівень оволодіння професійно значущими якостями. Це також визначає розвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів. Тобто діяльність системи студентського самоврядування стає фактором цілеспрямованого виховання, формування та розвитку всієї сукупності професійних здібностей вчителя-вихователя. Для того, щоб зробити процес формування професійно значущих якостей вчителя керованим, треба в зміст діяльності системи студентського самоврядування включити деякі спеціальні форми роботи, в яких би створювались реальні педагогічні ситуації. Включення студентів у ці форми роботи повинно передбачати виконання ними професійних задач, що відповідають специфіці виховної діяльності майбутніх учителів. Мають бути змодельовані умови, в яких учасники студентського самоврядування могли б засвоювати рольову поведінку, яка стане в подальшому визначальною в професійній діяльності вчителя.

Висновки і перспективи. Отже, студентське самоврядування – школа вчинків, середовище спілкування та спільної творчої діяльності, яку можна здійснювати тільки разом, лише в команді. Будь-яка команда свідомо чи несвідомо обирає своїх лідерів і йде за ними. Час від часу лідери змінюються, що дає можливість розвивати навички саморефлексії у

майбутніх учителів. Організація системи студентського самоврядування педагогічного вищого навчального закладу має здійснюватися на основі урахування суб'єктивної позиції студента у всіх сферах життєдіяльності, динамічності – періодичної виборності та звітності, стимулюванні мотивації до участі в самоврядуванні, розширенні повноважень студентського самоврядування з ростом рівня організаційно-управлінської компетенції, активності і свідомості членів студентської громади.

Уміння взяти на себе відповідальність за досягнення групових цілей, мети колективу – доміанти лідерства, які кристалізуються у громадській діяльності та функціонуванні системи студентського самоврядування (студентських рад, парламентів, старостатів, студентських наукових товариств, студентських профспілкових організацій тощо).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні змісту та інноваційних форм та видів діяльності студентського самоврядування вищого педагогічного навчального закладу, що зорієнтовані на професійне становлення майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белозерцев Е. П. Самоуправление в условиях педагогического института / Е. П. Белозерцев // Сов. педагогика. – 1989. – № 3. – С. 99–103.
2. Кращенко Ю. П. Інститут студентського самоврядування освітньо-виховного середовища вищої школи – роль у професійному зростанні майбутнього спеціаліста / Ю. П. Кращенко // Проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: освітній вимір : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 2008. – С. 176–179.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко ; АПН ССР ; [редкол. М. И. Кондаков, В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик]. – М. : Педагогика, 1983–1986. – Т. 1. / [сост. и автор коммент. : Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов]. – 1983. – 365 с.
4. Прибора Т. О. Розвиток ідеї самоврядування учнів у педагогіці кінця XIX – першої третини XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. О. Прибора ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
5. Сопівник Р. В. Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Р. В. Сопівник. – Луганськ, 2004. – 20 с.